

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГАЛИЦЬКОГО СЕЙМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОЗВ'ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ

SEJM'S CORRESPONDING ACTIVITIES THROUGH THE PRIZE OF THE NATIONAL QUESTION

Євдокимов В.А.,

*доктор економічних наук,
професор,*

ректор Житомирського державного технологічного університету

У статті визначаються історико-правові засади організації та нормотворчої діяльності Галицького крайового сейму. Головна увага звертається на політичні дебати в стінах сейму, що були обумовлені не стільки практичним змістом питання, скільки національним фактором. Виходячи з того, що сейм був представлений польськими та українськими депутатами, політичні дебати у сеймі були виявом міжнаціонального протистояння, яке інколи чергувалося з короткотривалими порозумінням та політичним компромісом.

Ключові слова: Галицький сейм, нормотворча діяльність, національне питання, каденція, конституційний лад, угодівська акція.

В статье определяются историко-правовые основы организации и нормотворческой деятельности Галицкого краевого сейма. Основное внимание обращается на политические дебаты в стенах сейма, которые были обусловлены не столько практическим содержанием вопросов, сколько национальным фактором. Исходя из того, что сейм был представлен польскими и украинскими депутатами, политические дебаты в сейме были проявлением межнационального противостояния, которое иногда чередовалось с кратковременным пониманием и политическим компромиссом.

Ключевые слова: Галицкий сейм, нормотворческая деятельность, национальный вопрос, каденция, конституционный строй, соглашательская акция.

The article defines the historical and legal foundations of the organization and norm-setting activities of the Galician Sejm. The main attention is drawn to the political debate within the walls of the Sejm, which were due not so much to the practical content of the issues as to the national factor. Proceeding from the fact that the Sejm was represented by Polish and Ukrainian deputies, the political debate in the Seimas was a manifestation of the interethnic confrontation, which sometimes alternated with the short-term understanding and political compromise.

Key words: Galician Sejm, norm-setting activity, national issue, cadence, constitutional order, conciliation action.

Постановка проблеми. Зацікавленість традицією українського парламентаризму обумовлена загальним інтересом до української державницької спадщини. При цьому саме Галицький крайовий сейм, який діяв на українських теренах Австро-Угорщини, був прикладом ефективного проникнення європейських правових принципів, що вплинули не тільки на політико-правову думку галичан, а й визначили ментальний зміст їх характеру на наступні століття.

Окрім нормотворчої діяльності сейму, яка хоч і реалізовувалася в обмеженій сфері, окремої уваги заслуговують українсько-польські політичні стосунки, які завдяки сейму набули структурованого і впорядкованого вигляду. У цьому плані доцільно погодитися з думкою українського історика М. Мудрого, що саме австрійський імперський конституціоналізм та засади парламентаризму визначали характер і зміст етнополітичного розвитку Галичини [8, с. 465].

Актуальність цього дослідження обумовлюється як з наукової, так і суспільної точки зору. По-перше, нормотворча діяльність крайового сейму є малодослідженою у вітчизняній історико-правовій науці. По-друге, формування цілісної концепції національної державності та еволюції її системи права і законодавства є затребуваними з огляду на інтерес до цієї

проблеми широких верств суспільства. По-третє, саме XIX ст. стало часом активізації національного питання, а отже, більшість практичних питань у стінах сему вирішувалися з огляду на нього.

Стан дослідження. Дослідження нормотворчої діяльності Галицького сейму, як зазначалося вище, є малодослідженою проблемою. Хоча варто зауважити, що об'єктом наукових пошуків сейм став на межі XIX–XX ст. У цьому контексті варто звернути увагу на праці А. Вахнянина, К. Левицького, А. Левицького та ін. Їхні дослідження відзначаються багатим фактологічним матеріалом, а також дають можливість прослідкувати основні настрої та реакцію суспільства Галичини на події, що мали місце в той час. У радянський період історія Галичини загалом, і Крайового сейму зокрема, не мала суспільно-політичної актуальності, а тому не стала об'єктом наукових розвідок. Виняток становлять дослідження львівського науковця В. Кульчицького. Характерною рисою його праць є вивчення правових основ створення і функціонування сейму в системі конституційних перетворень імперії Габсбургів.

З-поміж сучасних дослідників нормотворчої діяльності варто відзначити наукові доробки А. Баран, В. Дмитрушка [1], Л. Ілина [5; 13].

Водночас варто зауважити, що проблематика Галицького сейму є малодослідженою, а тому актуальна, як з наукової, так і з суспільної точок зору.

Мета статті – розкрити основні вектори нормотворчої діяльності Галицького сейму крізь призму визначення національного питання.

Виклад основного матеріалу. Галицький сейм був створений 1861 р. і викликав широкий резонанс у суспільстві, активізувавши суспільно-політичне життя краю. Зважаючи на те, що конституційне законодавство було недосконале, українське та польське представництво сейму не було пропорційним національній приналежності населення Галичини. Поляки володіли абсолютною більшістю, що спонукало українців до протистояння. Тільки під час виборів 1861 р. вони змогли отримати третину місць – 50, далі кількісний склад тільки зменшувався. На думку Л. Ілина, найрезультативнішою у нормотворчому плані була третя сеймова каденція. Українські депутати були надзвичайно активними і брали участь у розгляді більшої частини питань, що стояли на порядку денному [6, с. 38].

У характеристиці «українського питання», яке відображає боротьбу за розширення автономного статусу та забезпечення конституційних прав, варто зосередити увагу на питанні розширення автономного статусу Галичини, рівноправного статусу української мови та системи шкільництва у краї. Виходячи з того, що вирішення цих питань породжувало численні суперечки та дискусії, з'ясування основних конфронтаційних моментів дозволить розкрити причини польсько-українського політичного протистояння.

З початком роботи Крайового сейму це питання знову набуло актуальності, однак дещо змінилися пріоритети його реалізації, а питання поділу краю відійшло на другий план, поступившись національно-культурним устремлінням. Поляки, на відміну від українців, володіючи більшими традиціями державотворення, бачили в Галичині модель майбутньої незалежної польської держави, і в цьому напрямі розгортали свою політичну діяльність. Австрійський уряд у цій ситуації лавірував між українським і польським політичними рухами, що було дієвим засобом до забезпечення стабільності в краю. Це призвело до того, що поляки перейшли до проголошення гасла «органічної праці» і відкинули метод радикального федералізму, а українці, за словами М. Мудрого, обрали тактику «політики інтересів», яка була однаковою як щодо поляків, так і австрійців [8, с. 465].

У досліджуваній період етнополітична ситуація в Галичині була надзвичайно складною, що зумовлювалося чимраз зростаючою полонізацією. Утиски українців стали звичним явищем, що не могло не позначитися на міжнаціональних стосунках. Варто відзначити, що українці в боротьбі за розширення національно-політичної автономії перебували у фарватері польського руху [4, с. 18].

У інтерпеляції українських сеймових послів від 28 вересня 1871 р. зазначалося, що «стіни цієї сеймової зали через десять років були свідками для галиць-

ких русинів відчайдушної безнадійної боротьби протилежних народних інтересів <...>, а жалісним наслідком цього є те, що доля русинів у сеймі знаходиться в руках їх політичних противників...» [15, с. 2]. Автори інтерпеляції зазначають також, що українці нічим не заслужили на «політичну смерть і забуття» [15, с. 2], оскільки від часу перебування в складі Австрії завжди декларували свою смиренність і відданість імператору.

Такі інтерпеляції не були поодинокими, однак жодної реакції з боку крайового намісника не прослідувало. Зрештою вирішальним моментом у політичному розвитку Галичини став 1873 р., коли вперше послів до Державної Ради у Відні обирали не в Сеймі, а на безпосередніх виборах. Українці були прихильниками такої системи виборчого законодавства, оскільки вони переставали бути залежними від поляків у делегуванні послів до Рейхсрату. Внаслідок таких перетворень Крайові сейми втратили можливість безпосереднього впливу на імперську політику і зосередили свою увагу виключно на внутрішніх проблемах.

Найяскравіше політичні устремління українських парламентарів проявилися у боротьбі за рівноправний статус української мови. Конституція Австро-Угорщини гарантувала рівність усіх народів і давала однакові можливості для розвитку національної культури. У статті 19 Закону «Про загальні права громадян» від 21 грудня 1867 р. декларувалася рівноправність усіх мов, що вживалися в школах і публічному житті [7, с. 3]. Насправді положення закону не дотримувалися, українська мова не мала офіційного статусу мови урядування, вся адміністрація послуговувалася польською та німецькою мовами.

У 1860-х рр. питання рівноправного статусу української мови й надалі залишалося об'єктом напружених українсько-польських суперечностей. Українські парламентарі не погоджувалися з тим, що робота сейму здійснювалася польською мовою.

Яскравим прикладом недотримання конституційного законодавства та зловживання польської адміністрації було ведення стенограм засідань сейму, що здійснювалося польською або «латинкою». Недотримання норм стенографування було не єдиною сферою, в якій не дотримувалися права української мови в Галичині. Свідченням чого є численні інтерпеляції українських парламентарів, у яких вказувалося на зловживання в мовній сфері. Зловживання у сфері використання української мови поширилося на всі сфери суспільного життя Галичини. Однак жваві сеймові дискусії викликала інша справа, пов'язана із зловживанням у сфері крайових мов.

Таким чином, ситуація довкола статусу української мови в Галичині була досить складною. Польська політична більшість ігнорувала всі устремління галицьких українців. Тотальна полонізація всіх сфер суспільного і культурного життя краю спричинила напружену етнополітичну ситуацію. Галицький сейм став основною ареною боротьби українців за свої національні права і статус рідної мови. Питання мови і шкільництва в Галичині дуже тісно переплі-

таються і формують цілісну картину суспільно-політичного і культурного життя галицьких українців другої половини XIX ст.

Найбільше полонізація проявилася у системі шкільної та вищої освіти. За словами польського дослідника Я. Моклака, «мова викладання в школах була фактором культурної ідентифікації Русинів» [14, с. 3.]. Згідно з офіційними даними за 1869 р. у Галичині діяло 2476 шкіл, з яких 1961 утримувалися на державні кошти [11, с. 60]. Відповідно до урядового розпорядження 1869 р., яке стосувалося мовної сфери, відбулася полонізація всіх закладів освіти Галичини. Також відповідно до артикулу I і II статуту про мови викладання від 22 червня 1867 р. у кожній народній школі частина учнів розмовляла по-польськи, а частина – по-українськи. З 1871 р. польська мова була визнана основною мовою навчання у Львівському університеті [11, с. 62].

Таким чином, кількість шкіл, що функціонували в Галичині, була недостатньою для розвитку освіти серед жителів краю. Особливо складною була ситуація довкола українських шкіл, які в переважній більшості були одно- і двокласними, і рівень отриманих тут знань не був достатнім. Бажаючи отримати повну середню освіту змушені були переходити до шкіл, де основною мовою навчання була польська, яка, зрештою, давала кращу перспективу для майбутнього працевлаштування. Основне завдання, яке постало перед українськими парламентарями, виходячи з ситуації, що склалася, було не відкриття нових шкіл, а українізація наявних.

Політичні домовленості українців і поляків, початок яким було покладено під час другої каденції (1867–1869 рр.), отримали свою розв'язку на початку 70-х рр. XIX ст. Формально ініційована українськими послами угода була результатом поєднання гри інтересів усіх політичних чинників Галичини [9, с. 81]. Угода мала виключно усний характер і ґрунтувалася на трьох внесках, поданих самим Ю. Лаврівським. Перший стосувався культурно-освітньої сфери – рівноправність української і польської мов, українізація Академічної гімназії у Львові, відкриття паралельних класів з українською мовою викладання в найбільших гімназіях Галичини [12, с. 126].

Внесок українських послів від 26 жовтня 1869 р. передбачав вільне використання української та польської мов в урядуванні, але за збереження за польською статусу урядової [9, с. 92]. В освітній сфері передбачалося створення цілої низки навчальних закладів з українською мовою викладання, і що найголовніше, перетворення Академічної гімназії у Львові на суто українську [9, с. 88]. Однак у планах поляків було повністю полонізувати цей навчальний заклад. Українці вимагали рівноправного статусу польської та української мов у Львівській академічній гімназії [2, с. 3]. Після тривалих дискусій на сесії 28 вересня (10 жовтня) 1871 р. було прийнято постанову Ю. Лаврівського про викладання як українською, так і польською мовами у Львівській академічній гімназії [2, с. 3–4]. Найбільш гостро питання мови навчання постало під час одинадцятого засі-

дання третьої сесії 19 грудня 1873 р., на якому було прочитано внесок Т. Павликова, С. Качали та спископа І. Ступницького. Вони вимагали введення української мови викладання в усіх вищих класах Львівської академічної гімназії та Львівської греко-католицької взірцевої школи [3, с. 1].

Окрім боротьби за мови викладання, українці прагнули до збільшення кількості власних національних шкіл. Так, у 1874 р. у Галичині функціонував 21 реальна школа, з яких у 16 навчання здійснювалося польською, а в 5 – німецькою мовами, тоді як жодної школи з українською мовою навчання немає [10, с. 2]. У згаданих закладах також не навчали української мови як другої крайової. Тобто, ситуація довкола мови навчання та системи шкільництва була надзвичайно важливою для українського сеймового представництва. Сеймові дискусії між українцями і поляками продемонстрували неможливість досягнення спільного вирішення цієї проблеми. Польська більшість категорично відмовлялася іти на будь-які поступки, а українці, своєю чергою, не хотіли поступитися у боротьбі за забезпечення своїх національних прав, записаних у конституції. Все ж у результаті тривалої боротьби на сеймовій арені українцям вдалося досягнути певних успіхів, насамперед, українізації Академічної гімназії 1874 р.

Висновки. Таким чином, етнополітична ситуація в Галичині на початок 1870-х рр. виходила з цілого комплексу питань, пов'язаних з польсько-українськими політичними стосунками. Конституційні перетворення в імперії Габсбургів сприяли розширенню національно-культурних прав народів імперії. Крайові сейми стали основними центрами політичного життя. У Галичині зі створенням Сейму польсько-українські стосунки отримали правову політичну основу. Однак половинчастість законодавства не забезпечувала політичної рівноправності українців і поляків. Полонізація поширювалася на всі сфери суспільно-політичного життя. Нечисленне сеймове представництво українців не могло протистояти чимраз зростаючому польському впливові. У боротьбі за розширення автономних прав українці перебували у фарватері польського політикуму. Така ситуація спричинила польсько-українське політичне протистояння, яке проявилася у боротьбі за розширення національно-культурної автономії. Варто відзначити, що плани українців відносно територіального поділу Галичини за національним принципом відійшли на другий план, що було зумовлено послабленням ідей федералізму серед українського політичного проводу, який перебував у руках русофілів, а також політичною ситуацією, що склалася внаслідок утворення дуалістичної Австро-Угорської імперії. У цій ситуації українське сеймове представництво основну увагу сконцентрувало на забезпеченні своїх конституційних прав, які стосувалися рівноправного статусу мов, розвитку національної культури та системи освіти. Протягом сеймових каденцій 1860–1870-х рр. українці отримали найбільші здобутки у цій сфері. По-перше, вони добилися використання української мови в діловодстві Сейму

(однак на практиці норма про друк стенограм українською мовою не отримала поширення). По-друге, збільшення кількості шкіл з українською мовою навчання, найвагомимим у цьому плані була українізація Академічної гімназії у Львові. Боротьба укра-

їнського сеймового представництва за забезпечення своїх національно-культурних прав продемонструвала неможливість налагодження стосунків з польським політичним проводом, який взагалі відкидав існування «українського питання».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмитрушко В. Парламентаризм на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початок XX ст.): історіографія. Часопис української історії. 2014. Вип. 28. С. 41–47.
2. Изъ Львовского сейма. Слово. 1871. Ч. 78. 2 (14) жовтня. С. 3.
3. Изъ сейма Львовского. Слово. 1873. Ч. 139. 8 (20) грудня. С. 1.
4. Ілин Л.М. Впровадження австрійської системи права у Галичині та забезпечення національно-політичних прав українців. Право і суспільство. 2013. № 6. Том. 2. С. 16–20.
5. Ілин Л.М. Законодавчі ініціативи українського сеймового представництва під час третьої каденції Галицького крайового сейму (1870–1876 рр.). Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2014. № 9. С. 46–54.
6. Ілин Л.М. Правова діяльність української фракції Галицького крайового сейму під час третьої каденції 1870–1876 рр. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 24. Том 1., 2014. С. 37–40.
7. Левицький К. Про права руской мовы. Львів, 1896. 31 с.
8. Мудрий М. Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини австрійського періоду у висвітленні сучасної історіографії. Вісник Львівського університету. Серія «Історична». Львів, 2002. Вип. 37. Ч. 1. С. 465–500.
9. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60–70-і роки XIX ст.). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 1997. Вип. 3–4. С. 58–117.
10. Річчя посла Василя Ковальського... Слово. 1876. Ч. 34. 20 березня (1 квітня). С. 2.
11. Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772–1939). Івано-Франківськ, 1994. 144 с.
12. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 рр. Львів., 2000. 270 с.
13. Ilyn L.M. Aspekt prawny kwestii języka nauczania w działalności Galicyjskiego Sejmu Krajowego w latach 1870–1876. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право». 2016. № 2. С. 44–50.
14. Moklak J. W walce o tożsamość. Ukraińców. Zagadnienie języka wykładowego w szkołach ludowych i średnich w pracach Galicyjskiego. Sejmu Krajowego 1866–1892. Kraków, 2004. 318 s.
15. Sprawozdania Stenograficzne z drugiej sesji trzeciego peryodu Sejmu krajowego Krolestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ksiestwem Krakowskiem w roku 1871. S. 2.